

Eesti Raamatu Aasta suurnäitus Niguliste muuseumis

Esimene teade eestikeelse raamatu kohta pärineb aastast 1525 ja seetõttu tähistatakse tänavu Eesti Raamatu Aastat. 25. aprillil Tallinnas Niguliste muuseumis avatud näitus „Eesti raamat 500. Reliikviad” (kuraatorid Aivar Pöldvee, Lea Kõiv ja Tiiu Reimo) on juubeliaasta keskseid sündmusi, jätkates raamatuaasta suurnäituse traditsiooni. „Meie reliikvia on – kirjasõna,” nagu ütles vabariigi president Alar Karis näituse avamiskõnes.

Eesti raamatu aastat on varem tähistatud kolmel korral: 1935. aastal vedas Tartus suurnäitust Eesti Kultuurilooline Arhiiv ja Tallinna Linnaarhiiv korraldas näituse vastvalminud kunstihoones Vabaduse väljakul, samuti peeti kunstihoones 1975. aasta näitus „Eesti raamat 450” ning 2000. aastal oli näitus Tartu Ülikooli raamatukogu vanades ruumides Toomemäel ning Tallinnas Rotermanni soolalaos. Seekordne suurnäitus on avatud Niguliste muuseumis tänavu 26. oktoobrini, kuid selle rõhuasetust ja reliikviaid vahetatakse kolmel korral, sest kõige haruldasemaid

käsikirju ja trükiseid saab eksponeerida üksnes lühikest aega. Näituse esimese osa „Kirjasõna algus” eksponaate saab näha 25. maini.

Näitus pakub võimalust oma silmaga näha mõningaid eesti kirjakeele ajaloos väga tuntud allikaid, mille sisu on digiteerituna veebis kättesaadav Tartu Ülikooli vana kirjakeele korpuse kaudu. See muudab suure osa paljudele haritud inimestele üksikute kuivade faktide varal justkui tuttava kultuuriloo palju elavamaks ning aitab möödunud aastasadade olusid ja inimesi paremini mõista.

Näituse kõige varasem reliikvia on 1525. aastal Lübeckis arestitud ja hävitatud eesti keelt sisaldanud missaraamatust vanemgi. See on Tallinna dominiiklaste kloostrile kuulunud mitmikköide, mis ühendab 1482. aastal Nürnbergis trükitud „Kuldlegendi” ja 1485. aastal Strassburgis ilmunud Pariisi Guillelmuse jutlusekogumikku. Köite trükitud tekst on ladinakeelne, aga selle valge paberiga ülekleebitud tagakaane siseküljele on kirjutatud eesti keeles „surnud”, „myna ... tha syno pera tulla” (‘mina tahan sinu perra tulla’) ja „kychwsap” (‘kiusab’). Viimane viitab küllap kuradile, kes inimesi kiusab (vrd sm *kiusaaja* ‘kurat’). Märkmete

avastaja, tollase Tallinna linnaarhivaari abi Paul Johanseni hinnangul on need raamatusse tehtud ligikaudu 1510. aastal. Kuigi sõnad on raamatusse raiutud sule ja mitte trükipressiga, on need varasemaid säilinud eesti keele kirjalikke mälestisi.

Töelistest reliikviatest saab näha Kullamaa käsikirjaks nimetatud vaku-raamatut (1524–1532), milles leidub kolm eestikeelset palveteksti, ja 1535. aastal Wittenbergi trükkali Hans Luffti trükitud Wanradti-Koelli katekismuse katkendeid, mille leidis hilisema köite seest 1929. aastal Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogu juhataja Hellmuth Weiss. Katkendite originaale on varem näidatud avalikult lühikest aega ja erilistel puhkudel.

Nii esimese eestikeelse raamatu kui ka Niguliste kiriku õpetaja magister Simon Wanradti koostatud ja Tallinna Püha-

vaimu kiriku pastori Johann Koelli tõlgitud katekismuse keelamise ja hävitamise lugu aitab meelde tuletada, et eesti kirja-keel on sündinud ideoloogilise võitluse ja vastasseisu ajastul, kui raamatute käibelt kõrvaldamine oli tavapärane. Näitusel varauusajast ärkamisaja poole liikudes võib aimata, kuidas kirjasõnast kui mingile kogukonnale väljastpoolt oma tõe kuulutamise vahendist sai vähehaaval kirjakeelt kasutava kogukonna võimalus endale olulisi lugusid edasi anda. Ühe murdepunktina võib siin käsitada piksepapp Vihtla Jürteni lausunud Pikse palvet. Selle avaldas Urvaste pastor Johann Gutsclaff 1644. aastal ilmunud Pühajõe ülestõusu käsitlevas raamatus, mille ainsat Eestis säilinud eksemplari saab samuti näitusel vaadata.

OTT HEINAPUU